

Ізраїль був готовий від самого початку війни – і готовий сьогодні – прийняти у себе будь-які переговори, якщо це допоможе якнайшвидшому закінченню війни. При цьому ми пропонували вести переговори не просто в Ізраїлі, а в Єрусалимі – святому місті для представників усіх релігій. Саме в цьому його перевага для мирних переговорів. [3]

Список використаних джерел:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=9OJqZVOoEcg&feature=youtu.be>
2. <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/17/stattja/polityka/chym-izrayil-mozhe-pidtrymaty-ukrayinu-vijni-ta-koly-zminytsya-polityka-tel-aviva>
3. <https://www.unian.ua/world/izrajil-pidtrimuye-ukrajinu-u-viyni-bilshe-nizh-vidomogromadskosti-posol-12125019.html>

НЕВІДОМІ ВІРШІ АНТОНА МАКАРЕНКА

*Бажан В. В.
Полтава, Україна*

Спадщина видатного українського педагога, літератора і освітнього менеджера Антона Макаренка надзвичайно багата і різноманітна. Навіть зараз, через 84 роки після його смерті, макаренкознавці не можуть назвати точне число окремих документів, що належать перу Антона Семеновича. В авторитетному восьмитомному фундаментальному виданні творів педагога, яке побачило світ в СРСР у 1983–1986 роках, наприклад, вміщено всього 409 авторських текстових одиниць, в той же час, за підрахунками полтавської макаренкознавчої школи, на сьогодні вже відомо понад 890 рукописних або машинописних текстів Макаренка. Сюди входять: літературні, літературно-критичні та публіцистичні твори, ділові і особисті листи, тексти виступів, службові документи, тексти особистого характеру тощо [6, с. 7].

Основна частина неопублікованих або частково опублікованих авторських текстів А. Макаренка зберігаються та вивчаються дослідниками у фондах вітчизняних та закордонних архівних установ – Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Харківської області, Державного архіву Полтавської області, Музею А. С. Макаренка Кременчуцької міської ради Полтавської області, Російського державного архіву літератури і мистецтва у Москві тощо. Поряд з цим існує й інше місце зберігання макаренківських текстів – це приватні колекції, зміст яких не завжди потрапляє в поле уваги вчених. Саме тут іноді, але доволі рідко, трапляються нові і навіть сенсаційні знахідки.

Так, в колекції Полтавського приватного художнього музею імені В. Бажана зберігається низка ще зовсім невідомих (!) дослідникам рукописів Антона Семеновича. Відкриття, ретельне дослідження та введення до наукового обігу цих документів, безумовно, стане неординарною подією не лише для українського, але й світового макаренкознавства.

Всі тексти належать до 1920–1922 років, вони написані пером,

фіолетовими або чорними чорнилами на білому папері, частково на аркушах із блокноту, одним із каліграфічних почерків Макаренка. Всі тексти російськомовні. Особливу унікальність документам надає той факт, що частина з них, це зразки такої нетипової для видатного педагога жанрової форми, як поезія.

На сьогодні відомо лише 12 віршів А. Макаренка, які зберігаються у фондах Музею А. С. Макаренка Кременчуцької міської ради Полтавської області, це вірші «Прохання», сонет «Стогін», а також вірш «Канцона» та декілька епіграм і жартівливих замальовок в альбомі сестер Костецьких. Крім того текст одного вірша, «До надій», який був знищений самим автором, наводить у своїх спогадах його брат Віталій Семенович [2, с. 54]. Всі три поетичні твори підписані лише літерою «Т», це означає, що вони були адресовані комусь із близького оточення Макаренка – відомо, що у вузькому колі родичів та друзів його ще з дитинства називали «Тося». Варто докладно зупинитися на специфіці текстів цих рукописів і з'ясувати контекст їх походження.

Перший із віршів має назву «Ніч». Звертає на себе увагу одна особливість – він написаний з використанням літер Ъ (ять) та ъ (йор), що були вилучені із вжитку орфографічною реформою 1917–1918 років. Використовуючи стару орфографію, автор, ймовірно, в такий своєрідний спосіб апелює до свого спільного з адресатом дореволюційного минулого.

Вірш датований 14-27 грудня 1920 року, тобто створений у найдраматичніший момент історії Полтавської трудової колонії імені М. Горького – 4 і 18 грудня до неї були направлені за збройні розбійні напади перші 10 вихованців віком від 15 до 18 років [8, с. 502] – найважчі, найбільш небезпечні, зовсім некеровані молодики, про яких Макаренко написав у своїй «Педагогічній поемі»: «Вихованці наші були гарно вдягнені: галіфе, франтівські чоботи. Зачіски їхні були останньої моди. Це зовсім не були безпритульні діти. [...] В перші дні вони нас навіть не ображали, просто не помічали нас. Надвечір вони вільно йшли з колонії і поверталися вранці, стримано посміхаючись назустріч моїй проникливій соцвихівській догані» [1, с. 10-11]. 22 грудня один із «вихованців», Бендюк, був заарештований за скоєне вночі вбивство та пограбування.

Про ці саме дні Антон Семенович писав: «Довгими зимовими вечорами в колонії було моторошно. [...] Колонія дедалі більше набувала характеру «малини» – злодійського кубла, у ставленні вихованців до вихователів все більше позначався тон постійного знущання та хуліганства. При виховательках уже почали розповідати сороміцькі анекдоти, грубо вимагали подати обід, шпурляли в їдальні тарілки, демонстративно гралися фінками і глумливо розпитували, скільки в кого є добра...» [1, с. 11, 13] Фінки і вірші – зворушливий колорит часу.

Ночь

*Я огонь потушил. За холодным окном
Поле белое спит и не спит,
А за полем, туманясь под лунным лучом,
Далеко сонный город молчит.
Мне так радостно знать: в этот утренний час
Ты ведь спишь, дорогая, ты – сон,
И никто не следит за лучом твоих глаз,
Никого не ласкает и он.
Одному мне просторно и вольно послать
Тебе мысль и молитву тебе.
Я один, я умею давно презирать
Пошлость счастья и пошлость в борьбе.
Ну, а вдруг ты не спишь? Вдруг бессонная ночь
Бурной радости, неги полна?
Отняла у меня, унесла тебя прочь
Своенравного счастья волна?
Ничего. За холодным, холодным окном
Я не вижу, не чую всего.
Только поле под пристальным лунным лучом.
И я полю скажу: «Ничего».*

14-27 декабря 1920 г. Т.

Два інші вірші (обидва без назви) написані у Москві восени 1922 року з інтервалом у три дні. Перший з них датований 16 жовтня – тобто був створений за два дні після того, як здійснилася давня мрія Макаренка щодо здобуття вищої освіти – його було зараховано до Центрального інституту організаторів народної освіти імені Є. О. Літкенса. До речі: вже 27 листопада педагог змушений був кинути навчання – керівництво полтавської освіти зажадало повернути свого успішного «завкола» для порятунку колонії імені Горького, що без нього починала повільно руйнуватися.

*Потух огонь в твоём окне...
Мои неслышные моления
Ты не узнала в ярком дне.
И ночью в синей вышине
Златую нить из вдохновенья,
Мечту я создал в тишине.
Как я хотел живую нить
Над распростертыми полями
Так жутко радостно хранить,
Таким молчаньем перевить
Её с тоскующими днями,
Забуть тебя – мечту любить!*

*Но каждой ночью все один,
Давно уже немой и дикий,
У притаившихся гардин
Играл как пьяный арлекин,
Я молчаливо с жутью тихой,
С отравой вспыхнувших картин.
Сталь холодна в твоём кинжале,
Но сердце молится в ответ:
Мои замершие печали
Вдруг ожили в далекой дали.
Люблю тебя! Пусть твоё «Нет»
Не холоднее будет стали.*

Москва, 16 окт. 1922 г. Т.

*Кто-то дышит, кто-то бродит,
Чья-то тень в дверях,
Кто-то к нам незванный входит
В пыльных сапогах.
Расцвеченные обои
Я сорвал в толпе,
Там за каменной стеною
Лодка на реке!
Красным вихрем полыхнули
Звонкие огни,
Мы бортом едва черпнули,
Далеко они.
Черных волн струи и грани
Не пожнут побед –
Отражен в их злом сверканьи
Золотой рассвет.
Замерли уключин стуки,
На берег бегу:
Ты протягиваешь руки,
Ты на берегу!*

Москва, 19 окт. 1922. Т.

Всі три вірша адресовані якійсь невідомій жінці, або, враховуючи часову відстань між датами їх написання, окремим жінкам, і є, по суті, поетичною формою освідчення в коханні. Нічого в текстах не вказує на конкретну особу, але, якщо припустити, що більш ранній текст, вірш «Ніч», присвячений не уявній, а реальній людині, то нею, принаймні, не може бути багаторічна близька подруга Макаренка Єлизавета Федорівна Григорович, бо вона з перших днів завідування ним колонією «для морально дефективних дітей»

була поруч – працювала у новій установі секретарем педагогічної ради, керівницею навчальної роботи та фельдшеркою [4, с. 33, 54, 56, 150, 152, 176, 177, 176, 211, 213, 235, 247, 265, 266; 5, с. 10-12, 42, 103, 104, 126]. Крім того до 1920 року їх стосунки пережили певну еволюцію і, за спогадами Віталія Семеновича, ця пара вже нагадувала скоріше гарних друзів, аніж коханців [2, с. 54].

Але завісу над таємницею адресату любовної лірики Макаренка відкриває четвертий документ із цієї ж колекції – лист педагога до Віри Яківни Костецької – однієї з числа його друзів часів навчання в Полтавському учительському інституті (1914–1917 рр.).

Віра і її сестра Катерина працювали вчительками у Полтавському шостому міському початковому училищі імені М. В. Остроградського, яким в той час керувала Єлизавета Григорович [3, с. 73]. Всі вони втрьох наймали будинок на Пушкінській вулиці у Полтаві, де студент Антон Макаренко був частим гостем. Віталій Семенович так характеризує сестер: «Сестри Костецькі були витончені, тонкі, тендітні дівчата з величезними очима». Віру ж він називає «скромною, тихою» [2, с. 54].

Віра Яківна Костецька (фото 1910-х років)

В той час Антон був закоханий у Катю Костецьку, а Віталій – у Віру. Але з часом ситуація кардинально змінилася: Катя не відповіла на почуття Антона, а Віталій, офіцер імператорської армії, з яким під час Першої світової війни Віра листувалася, потрапив до Білої армії і у 1920 році емігрував із залишками врангелівських військ. У 1919 році після майже дворічної відсутності Макаренко повернувся до Полтави, зайнявши посаду завідувача полтавським міським нижчим початковим училищем імені Куракіна і знову став частим гостем у сестер Костецьких. Очевидно, саме у цей час у нього виникли романтичні почуття до Віри Яківни. Наведемо повний текст цього зворушливого послання.

Москва 27 ноября 1922 г.

Вера! Не знаю, зачем и почему я посылаю Вам то, что написано в двадцатом году. Так и поймите, что это нечто иррациональное. Я прожил эти полтора месяца в Москве, как во сне, и снилось мне только одно: Вы. Я послал Вам два стихотворения, но очень жалею: они неудачны, хоть и искренни до последних глубин. Простите за них и простите за эти два письма. Все дело в том, вся трагедия в том, что Вы никогда ничего не понимали. Я мог погибнуть, мог отдаться Вашему непониманию и исчезнуть в Вашей силе. Этого не случилось, кто знает к лучшему или к худшему.

Я возвращаюсь в Полтаву. Нашел в себе силу отрицания Москвы, московской науки, московских театров, общества, даже больше – отрицания моей собственной силы. Я бы мог приобрести здесь известность и даже славу. Но... у меня выросли крылья – «два мощных, два живых крыла». Как хотите это понимайте, но это правда. Верочка, звездочка, серьезно! Я теперь буду не ходить, а летать.

Если Вы родная, не постыдитесь сказать это. Мне это нужно как орлу ветер в пустыне. Если не родная, прогоните, я улечу... выше, выше, так, чтобы Вы не видели.

Ваш Т.

У наведеному документі привертають увагу декілька місць. По-перше, тепер ми бачимо, що всі три вірші об'єднані однією обставиною: вони дійсно адресовані Вірі Костецькій, але перший з них, «Ніч», вона прочитала лише через два роки після його написання. Можна припустити, що такі палкі освідчення в коханні так і залишилися без відповіді, оскільки поки що не виявлено жодних підтверджень якихось близьких стосунків між видатним педагогом і причиною його романтичних настроїв.

В тексті листа привертає увагу такий фрагмент: «Я міг загинути, міг віддатися Вашому нерозумінню та зникнути у Вашій силі», він явно перегукується з рядком із освідчення в коханні Макаренка іншій жінці – майбутній дружині Галині Стахіївні Салько, яке він написав у липні 1927 року: «я зумію урочисто зітліти і зникнути з усіма своїми талантами та принципами...» [7, с. 20].

Але по-справжньому «сенсаційно» для нинішнього часу лунає інше визнання педагога, яке виходить за межі суто любовної теми, це пояснення внутрішніх, глибинних причин повернення у Полтаву: «Знайшов у собі силу заперечення Москви, московської науки, московських театрів, суспільства, навіть більше – заперечення моєї власної сили. Я міг би здобути тут популярність і навіть славу. Але... у мене виростили крила – “два потужні, два живі крила”». Цей вислів Макаренка фактично повторює знамените гасло «Геть від Москви!», що лише через три роки прозвучало з вуст українських літераторів на чолі з Миколою Хвильовим.

Можемо припустити, що саме у цей момент відбуваються серйозні зрушення у системі професійного самовідчуття Макаренка, бо, як ми знаємо, наступні роки позначені успішною апробацією його педагогічної системи, зміцненням і широким суспільним визнанням Полтавської/Харківської

трудої колонії імені М. Горького, становленням його як видатного педагога-новатора. Символічно в цьому відношенні звучать наступні слова Антона Семеновича: «Я тепер не ходитиму, а літатиму».

Не викликає сумнівів, що вся представлена тут колекція рукописів Антона Макаренка походить із сім'ї Віри Яківни Костецької або її нащадків. Ці унікальні документи, без сумніву, ще стануть об'єктом прискіпливого мово- і літературознавчого аналізу, але для сучасного макаренкознавства вони є безцінним свідченням внутрішніх переживань Макаренка – глибоко обдарованої, неймовірно чутливої, поетичної особистості.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. С. Педагогічна поема. К. : Рад. школа, 1977. 508 с.
2. Макаренко В. Мой брат Антон Семенович. Воспоминания, письма / Под ред. Г. Хиллига. Marburg, 1985. XVIII, 201 с. (Opuscula makarenkiana Nr 3).
3. Памятная книжка Полтавской губернии на 1914 год / Изд. Полтав. Губернского Стат. Ком. Полтава : Типо-литогр. Губернского Правления, 1914. XXXII, 509 с.
4. Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920–1926 рр.). Ч. 1 / авт.-укл.: О. П. Єрмак, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос, Н. М. Тарасевич ; за ред. І. А. Зязюна. Полтава, 2002. 269 с.
5. Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920–1926 рр.). Ч. 2 / авт.-укл. : О. П. Єрмак, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос, Н. М. Тарасевич, А. В. Ткаченко ; за ред. І. А. Зязюна. Полтава, 2002. 216 с.
6. Ткаченко А. В. Професійний розвиток і саморозвиток особистості в творчій спадщині А. С. Макаренка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». К., 2014. 44 с.
7. «Ты научила меня плакать...» (Переписка А. С. Макаренко с женой. 1927–1939) : в 2 т. Т. 1 / сост. и комментарии Г. Хиллига и С. Невской, введение Г. Хиллига. М. : Витязь, 1994. 216 с. (Серия «Неизвестный Макаренко»).
8. Хиллиг Г. В поисках истинного Макаренко. Русскоязычные публикации (1976–2014) / Полтав. нац. пед. ун-т имени В. Г. Короленко. Полтава, 2014. 778 с.

ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ІМАГОЛОГІЇ: ПРОДОВЖЕННЯ МАКАРЕНКІАНИ

*Дічек Н. П.
Київ, Україна*

Збираючи і вивчаючи протягом понад тридцяти років зарубіжні англомовні¹ публікації, присвячені безпосередньо чи опосередковано особі й виховній діяльності Антона Макаренка, дійшли певних узагальнень, які викладемо далі. А спочатку зазначимо теоретичні засади, на яких основою свої дослідження.

У книзі «А. Макаренко і світ» (2005) на матеріалі аналізу англомовних

¹ Знання англійської мови уможливило вивчення текстів, написаних чи оприлюднених за кордоном цією мовою. Тому, незалежно від державної приналежності авторів, а вони репрезентують понад 70 країн, об'єктом дослідження були саме англомовні видання і публікації.